

בס"ד תצווה: האם צריך לכבות את האור בבית לפני שמדליקים נרות שבת

פתיחה

בפרשת השבוע מספרת התורה על הציווי לאהרון הכהן, להדליק את נרות המנורה: בָּאֵהָל מוֹעֵד מְלוּחַ לְפָרֶכֶת אֲשֶׁר עַל־הַעֲזָזִת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְיֶה וְבִגְדֵי מַעֲרָב עַד־בֹּקֶר". בטעם הדבר שהדליקו את המנורה נחלקו הפרשנים, יש שכתבו שהמטרה להראות שהשכינה שורה בישראל - ולראיה שהנר המערבי לא כבה מעולם. ויש שכתבו שהמטרה לפאר את הבית באמצעות הנרות והאור.

הבן איש חי עשה השוואה בין דיני הדלקת נרות בשבת להדלקת המנורה במקדש, וחידש משום כך מספר הלכות. בפרשת נח (שנה ב', טו) כתב, שיש להיזהר להדליק את רוב הפתילה, שכן אם ידליק את ראש הפתילה והשאר יידלק מאליו, יחשב הדבר כאילו דלק הנר מאליו, ובמנורה מצוות ההדלקה התקיימה רק כאשר הודלקה רק הפתילה.

עוד הוסיף (שם, ו), שלמרות שמצוות הדלקת הנרות מוטלת בעיקר על האשה (כיוון שהן מצויות בבית, או בגלל שהן כיבו את נרו של עולם וזה תיקון), מכל מקום בערב שבת בעל הבית יטיב את הנרות ויכין אותם להדלקה. ועל אף שהביא לכך מקור מדברי האר"י, נראה שהייסוד לכך הוא שגם בבית המקדש בתחילה היו מטיבים את הנרות, ורק אחר מדליקים. ובלשונו:

"טוב שהבעל יעסוק בערב שבת בתיקון הנרות בהנחת השמן והפתילות, וכמפורש בדברי רבינו האר"י בספר הכוונות, וזה לשונו: גם תזהר בתיקון הנרות של שבת, אמנם הדלקת הנר היא מצווה על האשה בעלת הבית כנודע, עד כאן לשונו עיין שם. וכן אנחנו נוהגים בביתנו לערוך ולתקן הנרות בידינו."

בעקבות ההשוואה בין הדלקת המנורה להדלקת נרות שבת, נעסוק השבוע בהלכות הדלקת נרות שבת. נראה את הטעם להדלקת נר שבת, האם כמה נשים המדליקות יחד נרות שבת כל אחת מהן יכולה לברך, האם יש לכבות את האור בשאר נורות הבית לפני שמדליקים את הנרות, ומדוע בהדלקת הנרות המדליקה מכסה את הפנים.

טעם הדלקת נרות

מדוע מצווה להדליק נרות שבת? הגמרא במסכת שבת (כה ע"א) כותבת, שאין להדליק נר שבת בעטרן, גזירה שמא יעזוב האדם את הבית ויציא. על כך מקשה אב"י, ומה בכך שייצא, והרי העיקר שהדליק את הנר ויצא ידי חובה! מתוך רבא, שהדלקת נר בשבת חובה. כיצד תירוצו של רבא עונה על קושיית אב"י? נחלקו הראשונים:

א. **רש"י** (ד"ה חובה) פירש, שמטרת הדלקת הנר היא להאיר את הסעודה ובכך להוסיף כבוד לשבת, שכן סעודה מכובדת מתבצעת באור (ובדומה לדוגמה ללבישת בגדי לבן בשבת). ב. **רבינו תם** (תוספות, ד"ה הדלקת) צעד בכיוון שונה, וכתב שמטרת הדלקת הנר להוסיף עונג לסעודה, שכן כאשר אוכלים בחושך טעם האוכל טפל. ובלשונו:

"הדלקת נר בשבת חובה: פירוש, במקום סעודה, דחובה היא שישעבד במקום הנר משום עונג, אבל מהדלקת נר גופיה לא הוה פריך אב"י (= לא היה מקשה אב"י), דפשיטא דחובה היא, דהתנן (לקמן דף לא): על ג' עבירות נשים בשעת לידתן, על שאינן זהירות בהדלקת הנר."

בנוסף להדלקת הנר במקום הסעודה משום כבוד ועונג, מדברי הגמרא (כג ע"ב) משמע שיש להדלקת הנר טעם נוסף, המצריך שיהיה אור גם בשאר החדרים בבית. הגמרא כותבת, שעדיף לקנות נרות שבת מנר חנוכה, שכן נרות גורמות לשלום בית. בביאור דבריה כותב רש"י (כה ע"ב ד"ה הדלקת), שבזכות כך שיש אור בבית לא נתקלים בחפצים, ושלום הבית נשמר.

ערוך השולחן (רסח, ד) כתב, שטעם זה יכול להוות פתרון לדעת השולחן ערוך. שכן נחלקו השולחן ערוך והרמ"א (רסג, ח), מה הדין כאשר כמה נשים מדליקות ביחד: לדעת הרמ"א ניתן לברך שכן כל הדלקה מוסיפה אור, ואילו השולחן ערוך פסק שרק האשה הראשונה שמדליקה יכולה לברך. טוען ערוך השולחן, שכיוון שטעם אחד של הדלקת הנרות הוא שלא יתקלו בחפצים, לדעת השולחן ערוך אשה אחת יכולה להדליק במקום הארוחה, ואשה אחרת בשאר החדרים.

הדלקה במקום אור

לכאורה, בין לדעת השולחן ערוך ובין לדעת הרמ"א אין לברך על הדלקת הנר בזמן הזה. לדעת השולחן ערוך בוודאי, שהרי אפילו כאשר שתי נשים מדליקות, השנייה לא יכולה לברך בגלל האור של נרות הראשונה. וגם לדעת הרמ"א, שהרי הטעם שמספר נשים יכולות להדליק אחת ליד השנייה היא, שכל אחת מוסיפה מעט אור, אך כאשר כל אורות הבית דלוקים, לא נוסף כל כך אור. א. אכן, מחמת כך כתב **בשמירת שבת כהלכתה** (מג, לד), שלכתחילה בשעת הדלקת נרות יש להקפיד שהאורות בבית יהיו כבויים, ויידלקו רק לאחר כניסת שבת (שכבר נהנו מהנרות) באמצעות שעון שבת וכדומה. ב. אמנם למעשה לא נהוג כך, ופוסקים רבים נקטו שבין האשכנזים ובין הספרדים לא חייבים לכבות את האור:

האשכנזים: סומכים על **האליה רבה** (שם, יח) שכתב, שאפילו בזכות תוספת אור קטנה אפשר לברך, ואחרי הכל מתווסף מעט אור ליד הנרות. ולמרות **שהמגן אברהם** (שם, טו) חולק וסובר שצריך תוספת אור משמעותית, מכל מקום כיוון שמנהג העולם לברך - יש לסמוך על האליה רבה.

הספרדים: סומכים בעיקר על סברת **הגרש"ז אויערבך** (שמירת שבת כהלכתה מג, הע' קעא) שכתב, שעל אף שעיקר התקנה הייתה להאיר את הבית, בזמנינו כבר עצם הדלקת הנרות מהווה כבוד לשבת ושינוי מיום חול, ולכן יש לברך גם אם לא נוסף אור. מה עוד, שכפי שכתב **הרב אליהו** (קול צופי"ך 300) על פי הסוד יש להדליק ולברך גם אם יש אור חיצוני ממנורה או ירח.

אשה ששכחה להדליק

יוצא, שלמרות האור הדלוק חובה להדליק נרות בברכה, אך עם זאת ישנה השלכה הלכתית לכך שהאור הדלוק. **המהרי"ל** (הלכות שבת א) פסק, שאשה ששכחה להדליק נרות שבת פעם אחת, תדליק נר נוסף כל שבת מעתה והלאה, או שאם היא מדליקה בשמן תוסיף בשיעור השמן. הסיבה לקנס זה, שכן היא תהיה זהירה ולא תפספס בפעם הבאה.

הפוסקים התקשו בגזירה זו, שהרי היא רצתה להדליק נרות ושכחה בטעות, ומה שייך לקנוס אותה?! ואדרבה יש בכך החמצה, שכן אם היא מדליקה שתי נרות כנגד 'זכור ושמור', הוספה של נר נוסף תפגע בדבר זה. גם הרמ"א (דרכי משה רסג) ציין שמדובר בחומרא רחוקה, אך הוסיף שהנשים נוהגות כדברי המהרי"ל ומוסיפות נר. ובכל זאת, במקום שאפשר להקל מקילים:

א. **הביאור הלכה** (ד"ה שחכה) פסק שאשה שהדליקה רק חלק מהנרות - פטורה מהקנס, כיוון שאחרי הכל הדליקה את הנר. עוד קולא הוסיפו **האור לציון** (ב, הערות פרק יח) ו**הרב עובדיה** (חזון עובדיה הדלקת נרות), שבזמנינו שיש חשמל, אשה ששכחה להדליק פטורה מהקנס, כיוון שאחרי הכל הבית מואר ואין חשש ששלום הבית ייפגע או שסעודת השבת תפגע. ובלשונו של האור לציון:

"ונראה שכיון שעל כך פנים יש בנר חשמל משום שלום בית, אם אשה שכחה להדליק נר שבת, אך הדליקה את אור החשמל כדי שיהא הבית מואר, אין לקנוס אותה להוסיף נר כדין מי ששכחה להדליק נרות שבת, וכמבואר ברמ"א בסימן רס"ג סעיף א', שכיון שיש על כל פנים שלום בית, אין לקנוסה אף שלא קיימה מצות הדלקת הנרות."

ב. **הציץ אליעזר** (כא, יא) חלק וכתב, שכיון שלא מיעדים את האורות הדלוקים בבית לכבוד שבת, וכמו כן כפי שראינו לעיל, מדליקים נר שבת לא רק בשביל האור אלא בשביל תוספת הכבוד לשבת - אשה ששכחה להדליק נרות שבת צריכה בשבת הבאה להוסיף נר, גם אם האורות בסלון דלוקים (ובפשטות במקרה בו מדליקים את כל האורות בסלון לכבוד שבת, יודה שאין צורך להוסיף).

זמן הברכה

באיזה שלב מקבלת האשה שבת? נחלקו הפוסקים:

א. **בעל הלכות גדולות** (מובא בר"ן שבת י' ע"א בדה"ר) סבר, שכאשר מדליקים את הנר - נכנסת שבת. הר"ן התקשה בדבריו, הרי הגמרא (לה ע"ב) כותבת שבערב שבת היו תוקעים מספר תקיעות כדי לזרז את העם לשבות ממלאכה וכדומה, ובתקיעה השלישית מדליקים את הנר, אך יש עוד מספיק זמן לצלות דג קטן או לשים לחם בתנור - מוכח שאחרי הדלקת הנר אפשר לעשות מלאכות.

מכל מקום למעשה הר"ן כתב להוכיח ממספר מקומות, שבכל זאת הדלקת הנר הייתה המלאכה האחרונה אותה עשו לפני שבת, כך שמשמע שבאמצעות הדלקת הנר מקבלים שבת, ולכן פסק כדעת בעל הלכות גדולות. כדבריו נקטו להלכה גם **האור זרוע** (ערב שבת יא), **המרדכי** (ב, רצז), ובאחרונים **הרמ"א** (רסג, י) ו**הבין איש חי** (נח, יא). ובלשונו:

"האשה חל עליה קבלת שבת בהדלקת נרות שבת, מיהו לא חל אלא עד שתסיים כל הנרות אשר מדלקת במקום השלחן, ששם תהיה הברכה שלה, ואחר שתסיים כל הנרות תיכף ומיד תזרוק מידה הפתילה שמדלקת בה את הנרות, ותניח ידה על עיניה ותעצום עיניה ותברך תיכף, ויש טעם על פי הסוד בעצימת עיניה אותה שעה."

משום כך לשיטה זו, כאשר אשה מדליקה נרות היא צריכה להיזהר שלא לכבות את הגפרור לאחר הדלקת הנרות, שכן היא קיבלה שבת. אולם, במקרה בו נכבה הגפרור לפני שהדליקו את כל הנרות, מותר להדליק גפרור נוסף ובאמצעותו להדליק את השאר, שכן האשה מתנה לקבל שבת אך ורק כאשר הדליקה את כל הנרות.

ב. **הרמב"ן** (שבת כג ע"ב ד"ה מדאמרין), **הרשב"א** (שם) ו**הרא"ש** (ב, כד) חלקו וטענו שקבלת שבת תלויה בתפילת ערבית, וכפי שכותבת הגמרא במסכת ברכות (כז ע"ב) שרב התפלל תפילת ערבית, וקיבל עליו שבת, וכן פסק **השולחן ערוך** (רסג, י). משום כך לשיטה זו, אשה המחמירה לכבות את האורות לפני הדלקת נר שבת, תוכל להדליק אותן לאחר הדלקת הנר. ובלשון הרא"ש:

"תקיעה שלישית להדליק את הנר דברי רבי נתן, ושוהה כדי לצלות דג קטן ותוקע ומריע ושובת. מכאן משמע שקבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנר, שהרי אחר שהדליק עדיין יוכל לצלות דג קטן. ונראה דקבלת שבת תלויה בתפלת ערבית וכן נהוג, כשהחזן אומר ברכו הכל פורשים ממלאכה."

ג. **המהרי"ל** (חידושי דינים סי' כט) בגישה שלישית סבר, שמקבלים שבת בברכה על הדלקת הנר. גם **הרמ"א** ו**הבין איש**, למרות שכפי שראינו לעיל פסקו כדעת בעל הלכות גדולות שמקבלים שבת בהדלקת הנר, חששו לדעה זו, ויש לכך השלכה על השאלה, מדוע הנשים האשכנזיות נוהגות לכסות את הפנים בהדלקת נרות.

כיסוי הפנים בהדלקה

כאמור, לדעת המהרי"ל מקבלים שבת בברכה על הדלקת הנר, אלא שיש בעיה בשיטה זו. **מצד אחד**, אי אפשר לברך קודם הדלקת הנרות, שכן אז לא יהיה אפשר להדליקן, שהרי קיבלו שבת. **מצד שני**, אי אפשר להדליק את הנרות ורק אז לברך, שכן הגמרא במסכת פסחים (ז ע"א) פוסקת שיש לברך על המצווה ורק אז לעשותה.

על מנת לפתור בעיה זו כתב המהרי"ל (ובעקבותיו **הרמ"א** ו**הבין איש חי**), שיש להדליק את הנר, לכסות את העיניים, ולברך בעוד שהעיניים מכוסות. באופן זה לא נהנים מהנר עד לאחר שמסירים את הידיים מהפנים ומברכים, ואז וכאשר מסירים את הידיים ונהנים מהנר - נמצא שהברכה במובן מסוים קודמת לעשייה. מה הדין ביום טוב? נחלקו הפוסקים:

א. **רבי עקיבא איגר והמשנה ברורה** (רסג, כז) פסקו, שביום טוב אין עניין לכסות את הפנים, שהרי הסיבה שצריך לכסות את הפנים היא, שאי אפשר לברך ואז להדליק את הנר, אבל ביום טוב שניתן להעביר אש, ניתן לברך לפני ההדלקה ואין צורך בכיסוי הפנים. ב. **המגן אברהם** (שם) חלק וסבר, שכיון שתיקנו אופן הדלקה מסוים בשבת, לא חילקו בין המקרים, וכדי לא לבלבל את הנשים קבעו גם ביום טוב כך יש לעשות.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו¹...

¹ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com